

Оксана Петрук – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу початкової освіти імені О.Я. Савченка, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: теорія і практика початкового навчання; методика навчання учнів початкової школи української мови; психолого-педагогічні аспекти навчання української мови як другої; підручникотворення, навчальні втрати учнів.

✉ k.ordinat@ukr.net

id <http://orcid.org/0000-0001-5964-0676>

Тетяна Алексєєнко – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу початкової

освіти імені О.Я. Савченка, Інститут педагогіки НАПН України.

Коло наукових інтересів: педагогіка, соціальна педагогіка, теорія і методика виховання; методологія дослідження; соціалізація особистості; соціальні цінності; соціальне середовище; малі групи школярів; булінг; освітньо-розвивальне середовище; педагогічні технології; соціально-педагогічна підтримка; освітні інновації.

✉ alekseenko.tf@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-2060-2354>

Олена Барановська – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу початкової освіти імені О.Я. Савченка, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: педагогіка, дидактика, профільне навчання, міжпредметна інтеграція, педагогічні технології, фундаменталізація навчання, диференціація навчання, індивідуалізація навчання, форми навчання, оцінювання навчальних досягнень учнів, інформаційна компетентність, читацькі вміння та навички, змішане навчання, дидактичні системи профільної середньої освіти.

✉ panihellena@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-0788-8511>

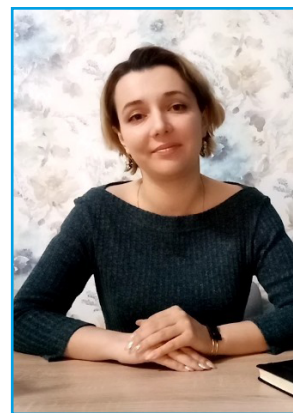

Інна Ліпчевська – доктор філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, науковий співробітник відділу початкової освіти імені О.Я. Савченка, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: дидактика початкової школи, професійно-педагогічна підготовка вчителя початкової школи, візуалізація в освіті, цифрова освіта та медіаграмотність.

✉ linla@ukr.net

id <https://orcid.org/0000-0002-6901-5863>

Тетяна Павлова – науковий співробітник відділу початкової освіти імені О.Я. Савченко, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: екологічна освіта молодших школярів; порівняльні дослідження в галузі природничої шкільної освіти в зарубіжних практиках; підручникотворення; навчальні втрати учнів.

 tetpav@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-2388-6636>

УДК 373.1:37.04

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-135-143>

ВТРАТИ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: БАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГАМИ Й БАТЬКАМИ

Анотація. У статті актуалізовано проблему навчальних втрат учнів початкової школи в умовах війни. Констатовано, що її нагальність зумовлена труднощами у доступі дітей до навчання й навчальних матеріалів; значними психологічними навантаженнями, що впливають на їхню здатність до концентрації уваги та пізнавальну мотивацію. Розглянуто останні моніторингові дослідження щодо викликів, з якими стикаються діти в умовах воєнного часу, здійснено аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців, міжнародних та неурядових організацій, які підтверджують наявність та тенденцію до зростання втрат і прогалин у навчанні школярів. Зауважено, що попри результати опитувань педагогів, спостережень за освітнім процесом, окремих вимірювань рівнів успішності школярів, на сьогодні неможливо засвідчити достовірну величину навчальних втрат, адже підсумкових даних про досягнення здобувачів освіти в умовах воєнного стану недостатньо через відсутність усталених процедур для їх діагностування та компенсації. Презентовано результати дослідження проблеми втрат у навчанні молодших школярів, яке охопило значний масив експериментальних даних і стало основою для зіставного аналізу поглядів учителів і батьків учнів 1–4 класів; схарактеризовано результативність навчального процесу та визначено дієві заходи мінімізації / компенсації навчальних втрат учнів з урахуванням особливостей організації освіти в умовах воєнного стану. Визначено перспективи дієвої співпраці вчителів і батьків учнів у подоланні навчальних втрат у початковій школі.

Ключові слова: початкова школа; навчальні втрати учнів; подолання навчальних втрат; учитель, батьки учнів 1–4 класів; експериментальне дослідження.

Постановка проблеми. Пандемія Covid-19 стала безпрецедентним викликом для вітчизняної освітньої системи і спричинила втрати у навчальних досягненнях учнів. Ще більш значних масштабів і загострення проблема набула в умовах повномасштабної військової агресії рф. За даними моніторингових досліджень (Державна служба якості освіти України, 2023; 2024) навчальні втрати і прогалини особливо помітні в учнів початкової школи. На стабільність, якість навчального процесу, а також навчальну успішність дітей впливають військові дії, евакуація, переміщення, тимчасове переселення учнів та вчителів. На доступність дітей до навчання, особливо в регіонах, де інфраструктура та ресурси обмежені, також впливає економічна скрута, з якою стикаються

сім'ї в умовах війни (Глушко, Локшина, Джурило, Максименко, Кравченко, & Шпарик, 2023). Труднощі педагогів пов'язуються з особливостями організації освітнього процесу, потребами адаптації програм та забезпечення результативності дистанційного або змішаного навчання. Спостерігається збільшення кількості пропусків уроків учнями, проблеми з доступом до навчальних матеріалів і забезпеченням відповідних умов навчання. Як результат – окрім безпосереднього зниження навчальних результатів, у дітей спостерігаються психічна напруженість і тривожні стани, що впливають на їхню здатність до концентрації уваги та пізнавальну мотивацію.

Ураховуючи недостатність комплексних досліджень з окресленого напрямку, актуальною вважаємо спробу визначення достовірної величини навчальних втрат учнів початкової школи та дієвих заходів їх мінімізації / компенсації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців, міжнародних та неурядових організацій дає підстави стверджувати, що проблема освітніх втрат загалом, і навчальних зокрема, є однією із ключових. Різні аспекти цієї проблеми висвітлено у працях Алексеева, Арістова, Малихін & Топузов, 2023; Алексеенко, 2024а, 2024б; Барановська, 2022; Bertoletti, Cannistrà, Soncin & Agasisti, 2023; Бичко & Терещенко, 2023; Бібік, Вашуленко, Листопад, Мартиненко, Онопрієнко, Павлова & Петрук, 2023; Levenson, 2020; Ліпчевська, 2024а, 2024б; Локшина, Джурило, Максименко & Шпарик, 2023; Онопрієнко, 2024; Павлова, 2024; Page, Leonard-Kane, Kashfipakdel, Riggall & Guerriero, 2021; Петрук, 2024; Tang, 2023; Топузов & Онопрієнко, 2023; Шелестова & Барановська, 2024 та інші.

Більшість українських дослідників суголосні в тому, що, попри результати опитувань педагогів, спостережень за освітнім процесом, окремих вимірювань рівнів успішності школярів, на сьогодні неможливо встановити достовірну величину навчальних втрат, адже підсумкових даних про досягнення учнів в умовах військового стану немає. А отже, «без проведення спеціальних моніторингових досліджень складно окреслити втрати у навчанні, оскільки вони спричинені сукупністю багатьох чинників, які можуть різнитися як у межах регіону, так і окремого населеного пункту, закладу освіти, навіть класу» (Топузов & Онопрієнко, 2023, с. 3). Т. Алексеенко наголошує на актуальності й соціальній затребуваності досліджень, що передбачають розроблення комплексного діагностичного інструментарію оцінювання навчальних втрат та їх подолання чи мінімізації упродовж процесу навчання школярів з огляду на «динамічність розвитку ситуації в освіті в умовах повномасштабної війни, накопичення навчальних втрат учнів внаслідок тривалої дії несприятливих факторів» (Алексеев, 2024а, с. 203). Масштабне дослідження з вивчення досвіду організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема проблеми виявлення й подолання навчальних втрат учнів у початковій школі, було проведено науковцями Інституту педагогіки НАПН України у 2024 році.

Мета статті – на основі результатів проведеного дослідження визначити дієві заходи мінімізації / компенсації втрат у навчанні школярів шляхом зіставного аналізу поглядів учителів і батьків учнів 1–4 класів та з урахуванням особливостей організації освіти в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У період з 11 квітня по 8 травня 2024 року було проведено онлайн-опитування (за використання додатку GoogleForms) учителів і батьків учнів початкової школи. У дослідженні взяли участь понад 7000 вчителів і 24000 батьків молодших школярів із 20 областей України. Наявна проста випадкова вибірка є репрезентативною: за рівня достовірності 99,7 % довірчий інтервал (похибка результатів дослідження) становить – 1,7 % (оцінювання вибірки здійснено згідно даних МОН України про кількість учителів початкової школи в Україні у 2023/2024 навчальному році).

За результатами аналізу, систематизації й узагальнення емпіричної інформації та з урахуванням теоретичного підґрунтя досліджуваної проблеми розроблено рекомендації щодо дієвих заходів мінімізації / компенсації втрат у навчанні учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Початкова школа як фундамент для подальшого навчання є важливим етапом формування базових знань і навичок. Їх втрата може мати довгострокові наслідки для оволодіння функційною грамотністю та соціальними навичками учнів.

Згідно думки більшості вчителів (63,8 %) і батьків (71,0 %), у 2023 / 2024 навчальному році результати учнів 1–4 класів в опануванні змісту освіти не зменшилися (у порівнянні з минулим 2022 / 2023 навчальним роком). Показово, що близько 35 % респондентів (учителів, батьків) констатують наявність позитивної динаміки в навчальних досягненнях, що свідчить про поступову адаптацію системи початкової освіти до умов воєнного стану в країні (рис. 1).

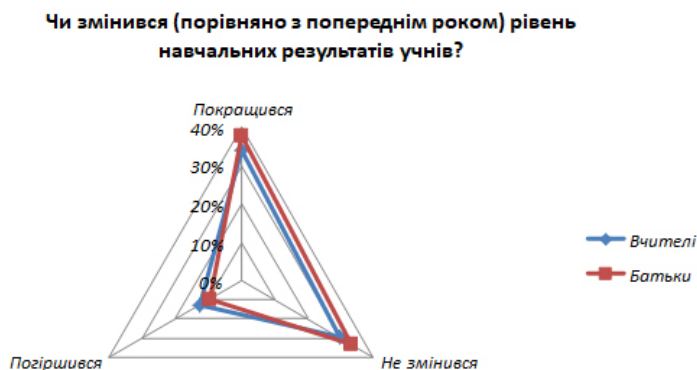

Рис.1: Динаміка навчальних досягнень учнів початкової школи в 2023 / 2024 навчальному році (у порівнянні з минулим 2022 / 2023 навчальним роком).

Більшість учасників опитування ключовими чинниками, що призводять до зниження навчальних результатів учнів початкової школи, вважають нестабільні умови навчання (59,0 % учителів і 26,5 % батьків), неможливість організації неперервного очного навчання (21,1 % учителів і 20,9 % батьків), емоційний стан учнів та сімейні обставини (13,6 % учителів і 2,6 % батьків). Педагоги, здебільшого, акцентують увагу на таких проблемах, як сімейні обставини (байдужість, безвідповідальність батьків, відсутність батьківського контролю); невмотивованість дітей до навчання; підвищення неувважності та втоми тощо. Водночас батьки щодо першопричин навчальних втрат подекуди відзначають факти недостатньої уваги з боку вчителів до емоційних станів учнів; складність освітніх програм; надлишок зайвої інформації, що зумовлює непомірне перевантаження дітей; констатують понаднормову наповнюваність класів та проблеми з дисципліною.

Узагальнення пропозицій учителів і батьків на основі їх зіставного аналізу дає підстави для висновків щодо оптимізації навчання молодших школярів в умовах воєнного стану.

Так, для успішної мінімізації та компенсації навчальних втрат учнів початкової школи вчителі пропонують застосовувати низку стратегій, спрямованих на диференціацію та індивідуалізацію навчання (38,8 %), адаптацію освітнього процесу за рахунок збільшення частки самостійного асинхронного навчання (8,7 %), навчання в тісній співпраці з батьками (11,0 %); внесення змін у календарно-тематичне планування, ущільнення матеріалу та перерозподіл навчального часу (7,5 %). Ці заходи, на їхню думку, дають змогу більш ефективно використовувати наявний навчально-методичний ресурс. Діагностика ж навчальних втрат через тестування та педагогічне спостереження забезпечує можливість своєчасної корекції навчання, а використання сучасних інтерактивних технологій робить освітній процес більш ефективним і залученим. Ключовими елементами для досягнення успіху, як вважають педагоги, є мотивування молодших школярів до навчання, стимулювання їхньої відповідальності за власні досягнення та сприяння суб'єкт-суб'єктній взаємодії між учителями, учнями та батьками.

На думку батьків здобувачів початкової освіти необхідно:

- адаптувати шкільну програму відповідно до пізнавальних можливостей учнів в наявних умовах здійснення освітнього процесу (19,1 %), зокрема:

- розвантажити навчальний зміст, надавши пріоритетність формуванню функційної грамотності молодших школярів (умінь читати, писати, обчислювати та використовувати її для вирішення завдань у повсякденному житті);
- збільшити часові межі для опанування учнями ключових навчальних тем, приділяти більше уваги закріпленню та повторенню навчального матеріалу; за змішаної форми організації навчання першочергово проводити очні уроки з мовно-літературної та математичної освітніх галузей (13,8 %);
- упровадити в школі додаткові уроки з метою подолання навчальних втрат (позакласне навчання, гуртки, уроки на ГПД, факультативи, класи надолуження і компенсації тощо) (5,3 %);
- за можливості забезпечити перехід до очного навчання (відсутність дистанційних / онлайн уроків) (8,9 %);
- модернізувати форми, методи, прийоми та засоби навчання, які впроваджуються вчителем під час очного / змішаного / дистанційного освітнього процесу (7,1 %) з метою мотивації учнів до навчально-пізнавальної діяльності, індивідуалізації / персоналізації навчання, забезпечення реалізації принципу природовідповідності:
 - використовувати інтерактивні (зокрема, ігрові) форми, методи, прийоми навчання;
 - використовувати сучасні цифрові засоби унаочнення;
 - цікаво й доступно подавати навчальний контент (відповідно до психологічних особливостей сприйняття, запам'ятовування, мислення та уяви дітей 6(7)-9(10) років);
- запровадити комунікацію вчителя з учнями в позаурочний час (4,7 %).

Також учасники опитування вважають за необхідне максимально сприяти реалізації принципів неперервності, системності й систематичності освітнього процесу в умовах воєнного стану (2,5 %), насамперед:

- забезпечити можливість продовження навчального процесу в укриттях під час повітряних тривог;
- запровадити, як варіант, гібридну форму організації навчання;
- сприяти підвищенню якості реалізації змішаного навчання у його дистанційній синхронній складовій;
- здійснювати відеозапис уроків і забезпечити можливість його опрацювання учнями в зручний час і в індивідуальному темпі;
- активно залучати батьків до спільної роботи з подолання навчальних втрат молодших школярів (2,5 %).

Невелика кількість респондентів вказала на такі важливі, на нашу думку, заходи, як-то: мотивація учнів до навчання (1,9 %); зменшення наповнюваності класів, поділ на групи під час вивчення української / іноземної мов і математики (1,1 %); формування та розвиток у школярів умінь вчитися (навчальної самостійності) (0,8 %); забезпечення психологічної підтримки дітей (0,6 %).

Отже, зіставний аналіз опитування вчителів та батьків показав, що для успішної компенсації навчальних утрат учнів початкової школи в умовах воєнного стану респонденти пропонують реалізувати комплексний підхід, який передбачає спільні й особливі стратегії. Спільним можна визначити акцент на адаптації навчального процесу відповідно до пізнавальних можливостей учнів. Учителі підкреслюють важливість диференційованого підходу, використання сучасних інтерактивних технологій, внесення змін у тематичне планування, а також співпрацю з батьками для забезпечення мотивації учнів і їхньої відповідальності за навчальні досягнення. Батьки, у свою чергу, акцентують на спрощенні навчального змісту, збільшенні часу для опанування ключових тем, упровадженні додаткових уроків і гуртків, а також важливості переходу до очного навчання та створення психологічно комфортного середовища. У цілому педагогі більше фокусуються на технічних і методичних аспектах освітнього процесу, тоді як батьки акцентують увагу на організаційних і психологічних. Зважаючи на конструктивність висловлених пропозицій педагогами і батьками, доходимо висновку про необхідність їхньої дієвої співпраці щодо організації навчання

молодших школярів у складних умовах, збереженні їхніх навчальних досягнень та в мінімізації / подоланні навчальних втрат.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнення теоретичних підходів із проблеми дослідження, розроблення й апробація діагностувальних процедур, опрацювання експериментальних даних дають підстави для висновку, що проблема навчальних втрат у початковій школі є комплексною і потребує системного підходу та спільних зусиль усіх учасників освітнього процесу. В умовах воєнного стану виникає потреба в забезпеченні психоемоційної підтримки дітей, які пережили стрес та травматичний досвід. Подолання навчальних втрат вимагає оновлення змісту і технологій навчання, упровадження інноваційних методик (інтерактивних, зокрема ігрових, проектних форм навчання), використання цифрових інструментів, адаптації змісту та темпу навчання до індивідуальних потреб учнів. Не менш важливим є науково-методичний супровід педагогів, які працюють в умовах соціальних, економічних, психологічних викликів, організація обміну кращими практиками подолання навчальних втрат, що дозволить виробити системний підхід до вирішення проблеми на різних рівнях управління та мінімізувати довгострокові негативні наслідки для розвитку особистості та суспільства.

Для зменшення негативного впливу освіти в дистанційному форматі на результати навчання школярів важливо: розробити й реалізувати комплексні освітні програми, у яких будуть ураховані діапазон та особливості запитів і потреб кожної дитини; забезпечувати взаємодію вчителів із батьками як партнерами; орієнтуватися на оцінку заходів учителями й батьками щодо подолання втрат і прогалян в успішності учнів. Це передбачає спрощення деяких аспектів навчального контенту та фокус на розвиток у молодших школярів критичного мислення, уміння вчитися, навичок розв'язання проблем, що допоможе їм краще адаптуватися до викликів сьогодення.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в розробленні навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, зорієнтованого на його якісні характеристики; здійснення моніторингу та порівняння результатів у динаміці; проведення попередніх експериментальних досліджень, що мають передувати масовому упровадженню новацій у системі початкової освіти з вивченням якісних змін; розробленні стратегій, спрямованих на підтримку навчальної діяльності й розвитку учнів.

Використані джерела

- Алексеева, С., Арістова, Н., Малихін, О. & Топузов, О. (2023). Методологічні та дидактичні засади компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: Методичні рекомендації*. 19–25. Київ: Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737635>
- Алексеевко, Т. (2024a). Гнучке навчання в основних характеристиках, реальних практиках та потребах учнів щодо змісту підручників. *Проблеми сучасного підручника*, 31(3), 13–23. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-32-13-23>
- Алексеевко, Т. (2024b). Засадничі ідеї дидактико-методичних рішень діагностики навчальних втрат здобувачів освіти: досвід і перспективи. *Компетентісно орієнтоване навчання: Виклики та перспективи: Збірник тез IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, 202–205. Київ: Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741080>
- Барановська, О.В. (2022). Індивідуалізація та диференціація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів початкової школи. *Проблеми сучасного підручника*, 29, 14–23. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734218>
- Бібік, Н.М., Вашуленко, О.В., Листопад, Н.П., Мартиненко, В.О., Онопрієнко, О.В., Павлова, Т.С. & Петрук, О.М. (2023). Діагностика навчальних втрат та рекомендації щодо їх подолання у початковій школі. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: Методичні рекомендації*. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 60–69. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736974>
- Бичко, Г. & Терещенко, В. (2023). *Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання*. Український центр оцінювання якості освіти. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

- Глушко, О.З., Локшина, О.І., Джурило, А.П., Максименко, О.О., Кравченко, С.М. & Шпарик, О.М. (2023). Освітні втрати: термінологічний дискурс із використанням зарубіжного досвіду. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: Методичні рекомендації*. Київ: Педагогічна думка. 19–25. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>
- Державна служба якості освіти України. (2023). *Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022 / 23 навчальному році*. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>
- Державна служба якості освіти України. (2024). *Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023 / 24 навчальному році*. https://fileview.ukr.net/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DMWIIAkyJt6PfeuZfgoFpg7rNxo1VyaNmpNHBU5jg_SwG1wOQwR-d17Aw2n8MsYMF0u7UMKzcxBi5cJoLdkl3vzLmebw0g3rIfd-Dw:IqbJWg5TzNKlpr0l%26r%3D1723107272258&default_mode=view&lang=uk#start=0
- Ліпчевська, І. (2024а). Мінімізація навчальних втрат у початковій освіті: інформаційно-комунікаційна компетентність учнів. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (16 травня 2023 року, с.21-23). Рівне: РДГУ. 21–23. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742225>
- Ліпчевська, І. (2024б). Розвиток самостійності навчання учнів початкової школи в умовах воєнного стану. *Асертивність і саморозвиток учнів та студентів з ознаками обдарованості в умовах війни: Тези доповідей учасників XVII науково-практичного семінару*, с. 32–34. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741090>
- Локшина, О., Джурило, А., Максименко, О. & Шпарик, О. (2023). До питання про навчальні втрати: термінологічний концепт у сучасному науково-педагогічному дискурсі. *Український педагогічний журнал*, 2, 5–18. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/655/691>
- Онопрієнко, О. (2024). Використання штучного інтелекту для долання втрат у навчанні молодших школярів математики. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (16 травня 2024 року, 6–7). Рівне: РДГУ. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741313>
- Павлова, Т.С. (2024). Навчальні втрати у результаті початкової освіти. *Сучасні освітні методики та технології в умовах викликів сьогодення: Матеріали Інтернет-конференції* (16-17 травня 2024, 168–171). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742289>
- Петрук, О. (2024). Вектори дослідження проблеми навчальних втрат у початковій і базовій середній освіті. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (16 травня 2024 року, 29–30). Рівне: РДГУ. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741304>
- Топузов, О.М., Онопрієнко, О.В. (ред.). (2023). *Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів: методичні рекомендації*. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736336>
- Шелестова, Л.В., Барановська, О.В. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у початковій школі: методичний посібник*. Київ: Освіта. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742079>
- Bertoletti, A., Cannistrà, M., Soncin, M. & Agasisti, T. (2023). *The heterogeneity of Covid-19 learning loss across Italian primary and middle schools*. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2023.102435>
- Levenson, N. (2020). *Making Up for Learning Losses Will Require Best Practices in Intervention*. http://www.ascd.org/ascd-express/vol15/num23/making-up-for-learning-losses-will-require-best-practices-in-intervention.aspx?utm_source=marketing&utm_medium=smartbrief&utm_campaign=smartbrief-express0831-0920
- Page, E., Leonard-Kane, R., Kashefpakdel, E., Riggall, A. & Guerriero, S. (2021) *Learning loss, learning gains and wellbeing: a rapid evidence assessment*. ED615066.pdf
- Tang, K.H.D. (2023). *Impacts of COVID-19 on primary, secondary and tertiary education: a comprehensive review and recommendations for educational practices*. <https://doi.org/10.1007/s10671-022-09319-y>

References

- Aliexsieienko, T. (2024a). Hnuchke navchannia v osnovnykh kharakterystykakh, realnykh praktykakh ta potreбах uchniv shchodo zmistu pidruchnykiv. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 31(3), 13–23. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-32-13-23> (in Ukrainian).
- Aliexsieienko, T. (2024b). Zasadnychi idei dydaktyko-metodychnykh rishen diahnostryky navchalnykh vtrat zdobuvachiv osvity: dosvid i perspektyvy. *Kompetentnisno oriietovane navchannia: Vykylyky ta perspektyvy: Zbirnyk tez IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*, 202–205. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741080> (in Ukrainian).
- Aliexsieieva, S., Aristova, N., Malykhin, O. & Topuzov, O. (2023). Metodolohichni ta dydaktychni zasady kompensatsii osvitnikh vtrat zdobuvachiv povnoi zahalnoi serednoi osvity. *Diahnostryka ta kompensatsiia osvitnikh vtrat u zahalnoi serednii osviti Ukrainy: Metodychni rekomendatsii*, 19–25. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737635> (in Ukrainian).
- Baranovska, O.V. (2022). Indyvidualizatsiia ta dyferentsiatsiia navchannia yak zasib kompensatsii osvitnikh vtrat uchniv pochatkovoii shkoly. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 29, 14–23. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734218> (in Ukrainian).
- Bertoletti, A., Cannistrà, M., Soncin, M. & Agasisti, T. (2023). *The heterogeneity of Covid-19 learning loss across Italian primary and middle schools*. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2023.102435> (in English).
- Bibik, N.M., Vashulenko, O.V., Lystopad, N.P., Martynenko, V.O., Onopriienko, O.V., Pavlova, T.S. & Petruk, O.M. (2023). *Diahnostryka navchalnykh vtrat ta rekomendatsii shchodo yikh podolannia u pochatkovii shkoli. Diahnostryka ta kompensatsiia osvitnikh vtrat u zahalnoi serednii osviti Ukrainy: Metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy, 60–69. Pedahohichna dumka. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736974> (in Ukrainian).
- Bychko, H. & Tereshchenko, V. (2023). *Navchalni vtraty: sutnist, prychny, naslidky ta shliakhy podolannia*. Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. (2023). *Doslidzhennia yakosti orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh viiny u 2022 / 23 navchalnomu rotsi*. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viiny-web-3.pdf> (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. (2024). *Doslidzhennia yakosti orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh viiny u 2023 / 24 navchalnomu rotsi*. https://fileview.ukr.net/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DMWIIAkyJt6PfeuZfgoFpg7rNxo1VyaNmpNHBu5jgj_SwG1wOQwR-d17Aw2n8MsYMF0u7UMKzcxBi5cJoLdkl3vzLmebw0g3rIfd-Dw:IqbJWg5TzNKlpr0l%26r%3D1723107272258&default_mode=view&lang=uk#start=0 (in Ukrainian).
- Hlushko, O.Z., Lokshyna, O.I., Dzhurylo, A.P., Maksymenko, O.O., Kravchenko, S.M. & Shparyk, O.M. (2023). Osvitni vtraty: terminolohichniy diskurs iz vykorystanniam zarubizhnoho dosvidu. *Diahnostryka ta kompensatsiia osvitnikh vtrat u zahalnoi serednii osviti Ukrainy: Metodychni rekomendatsii*, 19–25. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190> (in Ukrainian).
- Levenson, N. (2020). *Making Up for Learning Losses Will Require Best Practices in Intervention*. http://www.ascd.org/ascd-express/vol15/num23/making-up-for-learning-losses-will-require-best-practices-in-intervention.aspx?utm_source=marketing&utm_medium=smartbrief&utm_campaign=smartbrief-express0831-0920 (in English).
- Lipchevska, I. (2024a). Minimizatsiia navchalnykh vtrat u pochatkovii osviti: informatsiino-komunikatsiina kompetentnist uchniv. *Aktualni problemy ta stratehii rozvytku pochatkovoii osvity: Materialy IV Vseukrainskoi studentskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (16 travnia 2024 roku, 21–23). Rivne: RDHU. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742225> (in Ukrainian).
- Lipchevska, I. (2024b). Rozvytok samostiinosti navchannia uchniv pochatkovoii shkoly v umovakh voiennoho stanu. *Asertyvnist i samorozvytok uchniv ta studentiv z oznakamy obdarovanosti v umovakh viiny: Tezy dopovidei uchasnykiv KhVII naukovo-praktychnoho seminaru*, 32–34. Kyiv: Instytut psykhoholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741090> (in Ukrainian).

- Lokshyna, O., Dzhurylo, A., Maksymenko, O. & Shparyk, O. (2023). Do pytan'nia pro navchalni vtraty: terminolohichniy kontsept u suchasnomu naukovu-pedahohichnomu dyskursi. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2, 5–18. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/655/691> (in Ukrainian).
- Onopriienko, O. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu dlia dolannia vtrat u navchanni molodshykh shkoliariv matematyky. *Aktualni problemy ta stratehii rozvytku pochatkovoï osvity: Materialy IV Vseukrainskoi studentskoi naukovu-praktychnoi konferentsii* (16 travnia 2024 roku, 6–7). Rivne: RDHU. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741313> (in Ukrainian).
- Page, E., Leonard-Kane, R., Kashefpakdel, E., Riggall, A. & Guerriero, S. (2021). *Learning loss, learning gains and wellbeing: a rapid evidence assessment*. ED615066.pdf (in English).
- Pavlova, T.S. (2024). Navchalni vtraty u rezultatakh pochatkovoï osvity. *Suchasni osvitni metodyky ta tekhnolohii v umovakh vylykiv sohoddennia: Materialy Internet-konferentsii* (16–17 travnia 2024, 168–171). Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742289> (in Ukrainian).
- Petruk, O. (2024). Vektory doslidzhennia problemy navchalnykh vtrat u pochatkovii i bazovii serednii osviti. *Aktualni problemy ta stratehii rozvytku pochatkovoï osvity: Materialy IV Vseukrainskoi studentskoi naukovu-praktychnoi konferentsii* (16 travnia 2024 roku, 29–30). Rivne: RDHU. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741304> (in Ukrainian).
- Shelestova, L.V., Baranovska, O.V. (2024). *Indyvidualizatsiia navchannia v umovakh zmishanoi formy orhanizatsii osvitnoho protsesu u pochatkovii shkoli: metodychnyi posibnyk*. Kyiv: Osvita. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742079> (in Ukrainian).
- Tang, K.H.D. (2023). Impacts of COVID-19 on primary, secondary and tertiary education: a comprehensive review and recommendations for educational practices. <https://doi.org/10.1007/s10671-022-09319-y> (in English).
- Topuzov, O.M., Onopriienko, O.V. (red.). (2023). *Diahnostyka ta mekhanizmy podolannia vtrat u navchanni molodshykh shkoliariv: metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736336> (in Ukrainian).

Oksana Petruk, PhD in Pedagogy, a Senior Researcher of Department of Primary Education named after Oleksandra Savchenko of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Research interests: theory and practice of primary education; methods of teaching primary school students the Ukrainian language; psychological and pedagogical aspects of teaching Ukrainian as a second language; textbook creation, learning losses of students.

Tetiana Alieksieienko, Dr. Sc., Prof. Leading researcher of Department of Primary Education named after Oleksandra Savchenko of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Research interests: Pedagogy, Social pedagogy, Theory and Methodology of Education; Research methodology; Socialization of personality; Social Values; Social Environment; small groups of schoolchildren; Bullying; Educational and developmental environment; Pedagogical Technologies; Social and pedagogical support; educational innovations; educational, learning losses of students.

Olena Baranovska, PhD in Pedagogy, a Senior Researcher of Department of Primary Education named after Oleksandra Savchenko of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Research interests: pedagogy, didactics, profile training, interdisciplinary integration, pedagogical technologies, fundamentalization of training, differentiation of training, individualization of training, forms of training, assessment of pupils' educational achievements, competence approach, informational competence, reading skills and abilities, blended learning, didactic systems profile secondary education, learning losses of students.

Inna Lipchevska, PhD in the field of Study 01 Education / Pedagogy, Researcher of Department of Primary Education named after Oleksandra Savchenko of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Research interests: primary school didactics, professional and pedagogical training of primary school teachers, visualization in education, digital education and media literacy.

Tetiana Pavlova, Researcher of Department of Primary Education named after Oleksandra Savchenko of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Research Interests: environmental education of junior schoolchildren; comparative studies in the field of science school education in foreign practices; textbook creation, learning losses of students.

LEARNING LOSSES FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS: TEACHERS' AND PARENTS' PERCEPTIONS OF THE PROBLEM

Abstract. The article highlights the issue of learning losses among primary school students in wartime conditions. It is established that the urgency of the problem is due to the difficulties children face in accessing education and educational materials, as well as significant psychological stress that affects their ability to concentrate and their cognitive motivation. Recent monitoring studies on the challenges faced by children in wartime have been reviewed, and an analysis of publications by domestic and foreign scientists, international, and non-governmental organizations confirms the presence and increasing trend of learning losses and gaps in students' education.

The results of a study on learning losses among younger students are presented, which covered a significant array of experimental data and served as the basis for a comparative analysis of the views of teachers and parents of students in grades 1–4. The effectiveness of the learning process is assessed, and effective measures to minimize or compensate for students' learning losses are identified, taking into account the peculiarities of organizing education in wartime conditions. Notably, both parties – teachers and parents – emphasize the need to adapt the learning process and individualize instruction. Teachers highlight the importance of a differentiated approach, the use of modern technologies, interactive methods, as well as collaboration with parents to ensure students' motivation and accountability for their academic achievements. Parents focus on simplifying the curriculum, extending the time allotted for mastering key topics, introducing additional lessons and extracurricular activities, as well as the importance of transitioning to in-person learning and creating a psychologically comfortable environment.

The prospects of effective cooperation between teachers and parents of pupils in overcoming learning losses of primary school pupils are determined.

Keywords: primary school; learning losses of students; methodology for diagnosing learning losses; overcoming learning losses; teachers, parents of students in grades 1–4; experimental study.